

UDK: 37.018, 37.064	Godišnjak za psihologiju, vol 5, No 6-7., 2008, pp. 131-146	ISSN 1451-5407
---------------------	--	----------------

Kristina Kašić⁵

Snežana Stojiljković⁶
Filozofski fakultet, Niš

Jelisaveta Todorović
Filozofski fakultet, Niš

VASPITNI CILJEVI UČITELJA⁷

Apstrakt

Cilj istraživanja bio je ispitivanje stepena prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva kojima učitelji teže u vaspitanju učenika i u vaspitanju sopstvene dece, kao i ispitivanje saglasnosti u prihvaćenosti određenih vaspitnih ciljeva s obzirom na profesionalnu i roditeljsku ulogu učitelja. Ispitivanjem je obuhvaćeno trinaest vaspitnih ciljeva, u čijoj osnovi se nalaze dve međusobno suprotstavljene, vrednosne orijentacije – autonomija i konformizam. Modifikovana Konova skala roditeljskih vrednosti (Kohn, Parental Value Scale) primenjena je na uzorku od 133 učitelja niških osnovnih škola (50 muškaraca i 83 žene). Rezultati pokazuju da ispitani učitelji najvažnijim vaspitnim ciljevima smatraju "odgovornost i savesnost u radu", "lepo vaspitanje i pristojnost" i "razvoj sposobnosti i interesovanja", a kao najmanje važne procenjuju "ponašanje u skladu sa polnom ulogom" i "patriotska osećanja". Nisu nađene značajne razlike u prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva s obzirom na profesionalnu i roditeljsku ulogu učitelja, izuzev kod vrednovanja dva cilja. Glavni nalaz je to da učitelji kod vaspitanika u većoj meri nastoje da razvijaju odlike autonomne nego odlike konformističke ličnosti, što je saglasno ranijim istraživanjima u ovoj oblasti.

⁵ kristina231282@yahoo.com

⁶ snezas@filfak.ni.ac.yu

⁷ Rad je nastao u okviru naučno-istraživačkog projekta broj 149062D koji finansijski održava Ministarstvo za nauku Republike Srbije.

***Ključne reči:** vaspitni ciljevi, vrednosne orijentacije, autonomija, konformizam, učitelji, istraživanje.*

Uvod

Široko je prihvaćeno stanovište da je obrazovanje od presudnog značaja za razvoj svakog društva, a kako smo suočeni sa brojnim problemima koje nameće doba tranzicije, veoma je važno imati informacije o tome koji su i kako se ostvaruju proklamovani vaspitno-obrazovne ciljeve. Prema nekim procenama, obrazovanje je po značaju ispred sirovina i prirodnih bogatstava. Najbolji primer za to je Japan koji ne raspolaže velikim prirodnim bogatstvima ali, zahvaljujući dobrom obrazovnom sistemu, ima izuzetne stručnjake koji ostvaruju vodeću ulogu u različitim oblastima ljudske delatnosti.

Nekada se od nastavnika očekivalo samo da prenose znanja učenicima i da od njih stvore "sveznalice" za određene oblasti. Potrebe i zahtevi današnjice su drugačiji nego ranije, i zato nije dovoljno da škola formira „eksperte“ za određene oblasti, već je neophodno da od učenika stvori kompetentne građane. Kompetentan građanin je obrazovan, aktivan i odgovoran pojedinac, poseduje inicijativnost, ima izražen lični identitet, veruje u sopstvene sposobnosti, ima razvijene socijalne i komunikacijske veštine i pozitivan stav prema timskom radu (Stojiljković, 2005). Od obrazovane osobe se danas očekuje, osim što vlada određenim fondom znanja iz različitih oblasti, da bude sposobna za individualne napore i da deluje nezavisno, kompetentno i odgovorno u političkom, ekonomskom, profesionalnom i kulturnom životu. Takođe, obrazovana osoba mora respektovati sebe i druge; ona treba da bude tolerantna prema predstavnicima drugih kultura i nacija, samostalna u procenjivanju i otvorena prema drugačijim mišljenjima i neočekivanim idejama (Kraevski, 2002).

Porodica i škola su najznačajniji agensi socijalizacije. Deca su poverena učiteljima u najosetljivijoj etapi svog kognitivnog, socijalnog i emocionalnog razvoja, te preispitivanje vaspitno-obrazovnih ciljeva kojima učitelji teže u svom radu ima izuzetan psihološki, pedagoški i opštedruštveni značaj. Brojni empirijski nalazi ukazuju na činjenicu da je u dužem vremenskom periodu oslabljena vaspitna uloga škole (Maksić, 2001; Stojiljković i Joksimović, 2003) u poređenju sa njenom obrazovnom ulogom, što je svakako zabrinjavajući podatak. Zato ćemo se u ovom radu

pozabaviti analizom vaspitnih ciljeva kojima učitelji teže u svom pedagoškom radu.

Vaspitanje, vaspitni ciljevi i vrednosti

Vaspitanje je proces izgrađivanja pogleda na svet, ubedenja, stavova i uverenja. Vaspitanje je kontinuiran i koherentan proces razvijanja psihofizičkih dispozicija ličnosti. Cilj vaspitanja je izgrađivanje vrednosnog sistema vaspitanika, odnosno formiranje unutrašnje instance ličnosti koja će biti regulator ponašanja kao nosilac internalizovanih društvenih zabrana (Todorović, 2005). Dakle, vaspitanje je, najopštije rečeno, celishodna ili ciljem usmeravana ljudska delatnost, a cilj je "onaj ishod planirane ili tekuće akcije koji akter smatra poželjnim i ostvarivim" (Havelka, 2000).

O vaspitanju se ne može govoriti bez određenog, konkretnog sadržaja i cilja. Pojam vaspitanja nije neki apstraktan pojam, bez veze sa društvenom stvarnošću. Kao aktivnost koja služi razvijanju i izgrađivanju mladog naraštaja, vaspitanje ima u vidu uvek jedan manje ili više određen lik čoveka. Ono se rukovodi određenim ciljevima i zadacima, vrši se u određenom duhu i pravcu. Vaspitanje je, prema tome, svesna i svrsishodna delatnost. Pedagozi smatraju da «nesvesno» vaspitanje nije uopšte vaspitanje. Nisu svi uticaji na mlado ljudsko biće ujedno i vaspitni uticaji, naglašavaju pedagozi; samo je ono uticanje vaspitno u pravom smislu te reči, koje je upravljeno na određene ciljeve i zadatke - ili je u skladu sa njima. U stvarnosti kod vaspitača (roditelja, nastavnika, itd.) postoje različiti stupnjevi vaspitne svesti - od gotovo uspavane, neprobudene, slabo razvijene svesti, koja ne shvata cilj vaspitanja, sve do visoko razvijene vaspitne svesti s jasnom spoznajom o cilju vaspitanja (Pataki, 1953).

Većina autora koji su razmatrali filozofsku, etičku ili aksiološku osnovu vaspitanja, isticali su da vaspitanje nije vrednosno neutralna aktivnost, već da podrazumeva nastojanje aktera koji ga određuju i u njemu učestvuju da formiraju kod pojedinaca određen sklop osobina, stavova, vrednosnih usmerenja. Moglo bi se reći da je utvrđivanje ciljeva vaspitanja opredeljivanje za određene sisteme vrednosti kojima se teži u vaspitno-obrazovnoj praksi. Američki pedagog Brubacher (Brubacher; prema Stojakov, 1998) smatra da se vaspitanje direktno bavi vrednostima i da utvrditi ciljeve vaspitanja znači utvrditi njegove vaspitne vrednosti. Vrednosti nisu samo smernice nego istovremeno i rezultat vaspitanja. Dakle, ciljevi vaspitanja ukazuju na osnovna vrednosna opredeljenja društva i pojedinaca i oni (ciljevi) osiguravaju kontinuitet vrednosti.

Jedan od najznačajnijih doprinosa u ovoj oblasti predstavljaju istraživanja američkog autora Melvina Kona (Kohn, 1976, 1977; prema Stojiljković, 2005) koji je smatrao da se vaspitni ciljevi odnose na formiranje konkretnih potreba, interesovanja i socijalnog ponašanja dece. Način na koji će roditelji vaspitavati svoju decu umnogome zavisi od njihove "vaspitne filozofije", a njenu osnovu čine hijerarhijski uređene vrednosti i uverenja. Pod *roditeljskim vrednostima* Kon podrazumeva skup vaspitnih ciljeva i vrednosti kojima roditelji teže u procesu vaspitanja svoje dece. Vrednosti predstavljaju kriterijum za izbor načina delovanja, odnosno vrednosti predstavljaju bazično određenje za odluke u ponašanju, jer ljudi neke stvari više vole od ostalih, oni biraju jedan način ponašanja i prosuđuju o ponašanju drugih.

Prema nalazima Kona, postoje dve međusobno suprotstavljene vrednosne orijentacije roditelja koje determinišu konkretne vaspitne postupke i udaljene ciljeve vaspitanja, a to su: *samousmeravanje (self-direct)* i *konformizam (conformity)*. Pod pojmom *samousmeravanje* podrazumeva se ponašanje, odnosno delanje koje se zasniva na sopstvenom sudu i prema unutrašnjim standardima. S obzirom da autonomnu ličnost karakterišu „samozakonitost, samoupravljanje i nezavisno funkcionisanje“ (Krstić, 1988: 58), sledi da *samousmeravanje* predstavlja suštinu autonomne ličnosti. *Konformizam* se, pak, odnosi na upravljanje sopstvenog ponašanja prema autoritetu i spoljašnjim standardima i podložnost pojedinca da se ponaša u skladu sa (realnim ili imaginarnim) pritiskom grupe.

Metodološki pristup problemu

Problem istraživanja predstavlja ispitivanje stepena prihvaćenosti vaspitnih ciljeva kojima učitelji teže u vaspitanju svojih učenika i sopstvene dece, kao i ispitivanje saglasnosti u ciljevima vaspitanja i vrednosnim orijentacijama s obzirom na profesionalnu i roditeljsku ulogu učitelja.

Specifični problemi istraživanja

Ispitivanje stepena prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva čijem ostvarenju teže učitelji u vaspitanju učenika.

Ispitivanje stepena prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva čijem ostvarenju teže učitelji u vaspitanju sopstvene dece.

Ispitivanje razlika u stepenu prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva s obzirom na profesionalnu i roditeljsku ulogu učitelja.

Ispitivanje razlika u stepenu prihvaćenosti vaspitnih ciljeva kojima učitelji nastoje da razviju odlike autonomne, odnosno konformističke ličnosti kod vaspitanika.

Ciljevi istraživanja

Opšti cilj

Utvrđiti stepen prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva čijem ostvarenju teže učitelji u vaspitavanju dece.

Specifični ciljevi:

Utvrđiti stepen prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva čijem ostvarenju teže učitelji u vaspitanju učenika.

Utvrđiti stepen prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva čijem ostvarenju teže učitelji u vaspitanju sopstvene dece.

Utvrđiti da li postoje značajne razlike u stepenu prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva s obzirom na profesionalnu i roditeljsku ulogu učitelja.

Utvrđiti da li postoje značajne razlike u stepenu prihvaćenosti vaspitnih ciljeva kojima učitelji nastoje da razviju odlike autonomne, odnosno konformističke ličnosti kod vaspitanika.

Hipoteze istraživanja

Opšta hipoteza

Očekuje se da će učitelji u vaspitanju svojih vaspitanika najviše težiti vaspitnim ciljevima "razvoj sposobnosti i interesovanja" i "odgovornost i savesnost u radu", a da će manje težiti vaspitnom cilju "ponašanje u skladu sa polnom ulogom".

Specifične hipoteze

Očekuje se da će učitelji u vaspitanju učenika najviše težiti vaspitnim ciljevima "razvoj sposobnosti i interesovanja" i "odgovornost i savesnost u radu", a da će manje težiti vaspitnom cilju "ponašanje u skladu sa polnom ulogom".

Očekuje se da će učitelji u vaspitanju sopstvene dece najviše težiti vaspitnim ciljevima "razvoj sposobnosti i interesovanja" i "odgovornost i savesnost u radu", a da će manje težiti vaspitnom cilju "ponašanje u skladu sa polnom ulogom".

Postoje značajne razlike u stepenu prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva s obzirom na profesionalnu i roditeljsku ulogu učitelja.

Očekuje se da će učitelji u većoj meri prihvatati vaspitne ciljeve kojima se razvijaju odlike autonomne nego konformističke ličnosti kod svojih vaspitanika.

Instrumenti

1) Skala vaspitnih ciljeva (SVC) - predstavlja adaptiranu verziju Konovog upitnika vrednosnih orijentacija (Kohn, Parental Values Scale); modifikaciju izvršile Stojiljković i Joksimović (2003). Skala meri stepen prihvaćenosti sledećih vaspitnih ciljeva: *razvoj sposobnosti i interesovanja, svest o sopstvenim vrednostima, odgovornost i savesnost u radu, samostalnost i nezavisnost u mišljenju i odlučivanju, osećaj za pravdu, razumevanje i tolerancija različitosti, nesebičnost i obzirnost prema drugima (autonomija), kao i patriotska osećanja, poštovanje starijih i autoriteta, uklapanje u društvenu sredinu, dobrotu i poštenje, lepo vaspitanje i pristojnost, ponašanje u skladu sa polnom ulogom (konformizam)*. Za potrebe ovog istraživanja korišćene su dve paralelne skale: jedna se odnosila na vaspitne ciljeve kojima teže učitelji u vaspitanju svojih učenika (SVC-N), i druga, koja se odnosila na vaspitne ciljeve kojima teže učitelji u vaspitanju svoje dece (SVC-R). Od ispitanika je traženo da navedu koliko im je važan svaki vaspitni cilj na petostepenoj skali Likertovog tipa (1-uopšte nije važno; 2-nije važno; 3-ne mogu da se odlučim; 4-važno je; 5-veoma je važno). Dakle, *veća aritmetička sredina ukazuje na veći stepen prihvatanja određenog vaspitnog cilja*. Od ispitanika je onda traženo da izaberu tri vaspitna cilja koja su, po njihovom mišljenju najpoželjnija, i da ih rangiraju, počev od najvažnijeg. Zatim je trebalo da izaberu još tri koja im nisu posebno važna te se njima manje rukovode u radu sa učenicima, odnosno pri vaspitavanju sopstvene dece, i da ih rangiraju, počevši od najmanje važnog.

2) Sociodemografski upitnik - namenjen ispitivanju sociodemografskih karakteristika ispitanika za potrebe istraživanja (starost, pol, godine radnog staža, školska sprema, bračni i porodični status).

Uzorak. Uzorak ispitanika činili su učitelji iz deset niških osnovnih škola ("Sreten Mladenović Mika", "Stefan Nemanja", "Dušan Radović", "Sveti Sava", "Miroslav Antić", "Branko Miljković", "Car Konstantin", "Njegoš", "Čegar" i "Ivo Andrić"). Korišćen je prigodan uzorak od 133 učitelja koji su ispitivani u školi u kojoj su zapošljeni, sastavljen od 50 muškaraca i 83 žene (37.6% muškaraca i 62.4% žena), starosti od 25-65 godina. Uključeni su bili samo oni učitelji koji imaju decu. Ispitivanje je sprovedeno tokom februara i marta 2007. godine (školske 2006/07).

Rezultati

Stepen prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva

Analiza dobijenih podataka je pokazala da su učitelji relativno visoko vrednovali sve ponuđene vaspitne ciljeve čijem ostvarenju teže u vaspitanju učenika i sopstvene dece. Tabela 1 sadrži prikaz aritmetičkih sredina skorova na obe skale vaspitnih ciljeva (SVC-N i SVC-R); prikazani su i rangovi koji govore o redosledu prihvaćenosti pojedinih ciljeva vaspitanja s obzirom na profesionalnu i roditeljsku ulogu učitelja.

Tabela 1. Stepen i redosled prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva

Rang	Profesionalna uloga učitelja	AS	Roditeljska uloga učitelja	AS	Rang
1.	Odgovornost i savesnost u radu	4.7 4	Odgovornost i savesnost u radu	5.0 3	1.
2.	Lepo vaspitanje i pristojnost	4.7 2	Lepo vaspitanje i pristojnost	4.6 9	2.
3.	Razvoj sposobnosti i interesovanja	4.6 9	Razvoj sposobnosti i interesovanja	4.6 8	3.
4.	Dobrota i poštenje	4.5 8	Samostalnost i nezavisnost u mišljenju i odlučivanju	4.6 3	4.
5.	Razumevanje i tolerancija različitosti	4.5 6	Svest o sopstvenim vrednostima	4.6 2	5.
6.	Samostalnost i nezavisnost u mišljenju i odlučivanju	4.5 5	Dobrota i poštenje	4.5 9	6.
7.	Nesebičnost i obzirnost prema drugima	4.5 1	Osećaj za pravdu	4.5 2	7.
8.	Svest o sopstvenim vrednostima	4.4 8	Razumevanje i tolerancija različitosti	4.5 0	8.
9.	Osećaj za pravdu	4.4 7	Uklapanje u društvenu sredinu	4.4 4	9.
10.	Uklapanje u društvenu sredinu	4.4 6	Nesebičnost i obzirnost prema drugima	4.4 2	10.
11.	Poštovanje starijih i autoriteta	4.3 7	Poštovanje starijih i autoriteta	4.3 2	11.
12.	Patriotska osećanja	4.0 9	Patriotska osećanja	4.0 3	12.

VASPITNI CILJEVI UČITELJA

13.	Ponašanje u skladu sa polnom ulogom	3.8 9	Ponašanje u skladu sa polnom ulogom	3.8 9	13.
-----	--	----------	--	----------	-----

Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da učitelji, i u vaspitanju učenika i u vaspitanju sopstvene dece, najvažnijim smatraju sledeće vaspitne ciljeve: "odgovornost i savesnost u radu" (AS=4.74 prema AS=5.03), "lepo vaspitanje i pristojnost" (AS=4.72 prema AS=4.69) i "razvoj sposobnosti i interesovanja" (AS=4.69 prema AS=4.68), a manje značajnim smatraju "ponašanje u skladu sa polnom ulogom" (AS=3.89 prema AS=3.89) i "patriotska osećanja" (AS=4.09 prema AS=4.03). Podaci govore da je učiteljima prioritetno da i od učenika i od sopstvene dece formiraju građane koji neće prebacivati odgovornost na druge i spoljašnje autoritete već će preuzeti odgovornost za sopstveno ponašanje, savesno obavljajući sve svoje profesionalne, porodične i građanske funkcije. Takođe, za njih je važno da i od učenika i od sopstvene dece stvore lepo vaspitane i pristojne ljude koji će biti razvijenih sposobnosti i interesovanja za različite oblasti. Razvoj navedenih osobina kod mladog naraštaja predstavlja osnovu budućeg uspešnog, odgovornog i savesnog obavljanja različitih uloga u društvu, što je svakako od značaja za razvoj društvene zajednice u celini i u skladu je sa proklamovanim vaspitno-obrazovnim ciljevima.

Za učitelje je, iz ugla njihove profesionalne i roditeljske uloge, najmanje važno da svoj vaspitni uticaj usmere na razvoj ponašanja koje je u skladu sa polnom ulogom, kao i na prihvatanje i formiranje osobina vezanih za nacionalni identitet što je saglasno ranijim nalazima iz naše sredine (Pjurkowska-Petrović i Ševkušić, 1996; Stojiljković, 2005). Socijalizacija se u svakom društvu znatnim delom sastoji u usvajanju određenog načina ponašanja koje je, između ostalog, vezano za određeni pol pojedinca. Nekada je bila jasna podeljenost između muških i ženskih društvenih uloga, dok se danas ove dve uloge prepliću (muškarci preuzimaju neke od uloga žena, i obrnuto). Karakteristike savremenog načina života dovode do toga da muškarci i žene imaju skoro podjednak udeo kako u vaspitanju i podizanju dece, tako i u materijalnom obezbeđivanju porodice. To može biti jedan od razloga za relativno nisko vrednovanje vaspitnog cilja "ponašanje u skladu sa polnom ulogom". Učiteljima je, takođe, manje značajno da kod svojih učenika i sopstvene dece razvijaju patriotska osećanja. Ovo se može dovesti u vezu sa društvenim i političkim previranjima na prostorima bivše Jugoslavije i na prostoru današnje Srbije.

Ratovi (nemoralna ponašanja pripadnika svih zaraćenih strana), ekonomsko osiromašenje, beznade, puno raseljenih lica, neizvesna budućnost, verovatno su kod jednog dela stanovništva doveli do nižeg vrednovanja patriotizma. Posredno se to moglo odraziti i na stavove učitelja o tome šta je njihov prevashodni zadatak u školi, s obzirom da ne mogu mnogo da utiču na globalna dešavanja u društvu.

Razlike u prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva s obzirom na profesionalnu i roditeljsku ulogu učitelja

Ispitivanje značajnosti razlika u stepenu prihvaćenosti pojedinih vaspitnih ciljeva s obzirom na profesionalnu i roditeljsku ulogu pokazalo je da su učitelji prilično dosledni u svom vaspitnom radu. Jedine razlike ispoljile su se u vrednovanju dva vaspitna cilja u čijoj osnovi je autonomna vrednosna orijentacija, o čemu govore podaci iz tabela 2 i 3.

Nađena je statistički značajna razlika u vrednovanju vaspitnog cilja "samostalnost i nezavisnost u mišljenju i odlučivanju" (Tabela 2), na nivou značajnosti od 0.05, a smer razlike pokazuje da učitelji ovome u većoj meri teže prilikom vaspitavanja sopstvene dece nego u radu sa učenicima. Jedno od mogućih objašnjenja nudi priroda obrazovnog procesa koja se ostvaruje u našim školama. Naime, učenik je najčešće shvaćen kao receptivno biće koje usvaja ponuđene sadržaje, a učenje se uglavnom svodi na slušanje, posmatranje, zapamćivanje i reprodukovanje onoga što se saopštava i pokazuje. Drugim rečima, učenici ne dolaze do saznanja vlastitim umnim naporima, već usvajanjem i memorisanjem gotovih rezultata tuđe saznanje aktivnosti. Da bi se razvila samostalnost i nezavisnost u mišljenju i odlučivanju učenika neophodno je drugačije organizovati nastavu, podstaći učenike na aktivnije učešće i dati prednost sticanju znanja vlastitom misaonom aktivnošću u poređenju sa danas preovlađujućom pasivnom pozicijom. Faktori koji utiču na to što u našim školama još nije otklonjena dominacija učenja usvajanjem gotovih znanja su mnogobrojni, a neki od njih su: preopširnost nastavnog gradiva, nedovoljna osposobljenost učitelja za izvođenje aktivne nastave, prevelik broj učenika u odeljenjima, prevelik sedmični fond časova kojima su zaduženi nastavnici, itd.

VASPITNI CILJEVI UČITELJA

Tabela 2. Razlike u prihvaćenosti vaspitnog cilja "samostalnost i nezavisnost u mišljenju i odlučivanju"

Vaspitni cilj	Uloga ispitanika			
	Učiteljska		Roditeljska	
	AS	SD	AS	SD
9. Samostalnost i nezavisnost u mišljenju i odlučivanju	4.55	.543	4.63	.484
	Vrednost		df	p
T-test za zavisne uzorke	-2.145		132	.034*

* Značajnost razlike na nivou 0.05.

Tabela 3. Razlike u prihvaćenosti vaspitnog cilja "svest o sopstvenim vrednostima"

Vaspitni cilj	Uloga ispitanika			
	Učiteljska		Roditeljska	
	AS	SD	AS	SD
2. Svest o sopstvenim vrednostima	4.48	.623	4.62	.533
	Vrednost		df	p
T-test za zavisne	-2.851		132	.005**

** Značajnost razlike na nivou 0.01

Stepen prihvaćenosti vaspitnog cilja "svest o sopstvenim vrednostima" statistički značajno se razlikuje kod učitelja s obzirom na njihovu profesionalnu i roditeljsku ulogu (Sign.= .005) i to, takođe, u korist vaspitanja sopstvene dece. Ova razlika se može objasniti pretpostavkom da su učitelji uverenja da je razvoj vere u sopstvene sposobnosti i vrednosti, odnosno razvoj samopoštovanja prevashodni zadatak roditeljskog

vaspitanja i da je porodica ta koja je u najvećoj meri odgovorna za razvoj ove dimenzije ličnog identiteta. Prema brojnim teorijskim tumačenjima, odnosi sa bliskim i za dete važnim osobama značajno doprinose ustanovljenju osećanja sopstvene vrednosti. Ujedno, bliske osobe su i glavni izvor zaštite i podizanja samovrednovanja. Na razvoj samopoštovanja utiču različiti činioci, a emocionalni odnosi između roditelja i deteta, kao i ukupna porodična atmosfera, imaju presudan uticaj. Porodična kontrola i osećajni kvaliteti porodične atmosfere uslov su stabilnog identiteta i samovrednovanja (Coopersmith, 1967; prema Žiropađa, 1991). U porodicama u kojima se daje podrška detetu i u kojima se poštuju detetove potrebe razvija se pozitivno i stabilno samopoštovanje, dok autoritarno ili permisivno vaspitanje ne pogoduje razvoju pozitivne slike o sebi i visokoj samoevaluaciji (Todorović, 2005).

Prihvaćenost autonomne i konformističke vrednosne orijentacije u vaspitanju

Jedan od problema ovog istraživanja bio je i ispitivanje razlika u stepenu prihvaćenosti vaspitnih ciljeva kojima učitelji nastoje da razvijaju odlike autonomne, odnosno konformističke ličnosti kod vaspitanika. Da bismo došli do odgovora na ovo pitanje grupisali smo podatke s obzirom na ranije navedenu podelu vaspitnih ciljeva prema tome da li je u njihovoj osnovi autonomna ili konformistička vrednosna orijentacija (videti opis skale SVC). Dobijeni rezultati su prikazani u narednim tabelama.

Tabela 4. Razlike u prihvaćenosti autonomne i konformističke vrednosne orijentacije u vaspitanju učenika

Vrednosna orijentacija	AS	SD	t	df	Sign.
<i>Autonomija</i>	32.01	2.255			
			28.395	132	.000**
<i>Konformizam</i>	26.14	2.555			

** Značajnost razlike na nivou 0.01.

Tabela 4 pokazuje da učitelji u većoj meri prihvataju vaspitne ciljeve kojima se razvijaju odlike autonomne nego konformističke ličnosti kod učenika (AS=32.01 prema AS=26.14); razlika je značajna na nivou od

.001. Isto važi i kad je reč o vaspitanju sopstvene dece: utvrđen je visok nivo značajnosti razlike u korist vaspitnih ciljeva kojima se razvijaju odlike autonomne ličnosti kod vlastite dece (AS=32.40 prema AS=25.95; tabela 5).

Tabela 5. Razlike u prihvaćenosti autonomne i konformističke vrednosne orijentacije u vaspitanju sopstvene dece

Vrednosna orijentacija	AS	SD	t	df	Sign.
<i>Autonomija</i>	32.40	3.758	17.924	132	.000**
<i>Konformizam</i>	25.95	2.585			

** Značajnost razlike na nivou 0.01.

Navedeni rezultati jasno pokazuju da učitelji prednost u vaspitnom radu sa učenicima i sopstvenom decom daju postupcima kojima bi, dugoročno gledano, trebalo obezbediti razvoj autonomnih osobina ličnosti u odnosu na razvoj konformizma. Takođe je očito da je ovakva vrednosna orijentacija prisutna i u radu sa učenicima i u radu sa sopstvenom decom. Ovo predstavlja najvažniji nalaz istraživanja, jer govori da učitelji prepoznaju da cilj vaspitanja današnjice mora biti *razvoj autonomne ličnosti*, što je u skladu sa proklamovanim društvenim potrebama.

Zaključak

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je ispitivanje vrednosnog sistema učiteljske populacije koji se posredno manifestuje kroz prihvaćenost pojedinih vaspitnih ciljeva.

U istraživanje se krenulo sa ciljem preispitivanja uloge škole i porodice u vaspitanju dece, što je izuzetno značajno u presudnim trenucima razvoja, u vremenima društvenih i nacionalnih dilema i nedoumica. Težnja svih savremenih obrazovnih sistema je da se formira autonomna ličnost, oslobođena spoljašnje dominacije, i socijalno odgovorna. Zato se danas kao poželjni ishodi obrazovanja ističu: nezavisnost, kreativnost, sposobnost samostalnog odlučivanja, autonomno mišljenje, kognitivna fleksibilnost, sposobnost rešavanja i postavljanja problema. Ovi ciljevi u velikoj meri su

zamenili tradicionalne obrazovne ciljeve čija je suština bila da se deci pomogne da steknu, pre svega, određeni fond znanja.

Generalno gledano, nalazi našeg istraživanja govore u prilog tome da se učitelji u svom vaspitnom radu rukovode većim brojem ciljeva. Među najviše prihvaćenim vaspitnim ciljevima jesu oni koji bi trebalo da dovedu do formiranja autonomne ličnosti vaspitanika ("odgovornost i savesnost u radu", "razvoj sposobnosti i interesovanja"), ali i oni za koje se smatra da favorizuju konformizam ("lepo vaspitanje i pristojnost"). Ovaj podatak može se dovesti u vezu sa još uvek prisutnim patrijarhalnim obrascem vaspitanja, koji zahteva poštovanje tradicije i upravljanje prema autoritetu i spoljašnjim smernicama i pritiscima, dok se težnje za nezavisnošću obeshrabruju. Za učitelje je najmanje važno da svoj vaspitni rad usmere ka razvoju takvih (konformističkih) osobina ličnosti kao što su ponašanje u skladu sa polnom ulogom i patriotska osećanja; moguće je da oni smatraju da je to prevashodno odgovornost roditelja i šire porodice. U svakom slučaju, preferencije učitelja (vidljive u rangiranju pojedinih vaspitnih ciljeva) pokazuju da vaspitanje podrazumeva formiranje i onih osobina koje obezbeđuju dobro uklapanje u sredinu i onih kojima se podstiče razvoj ličnog identiteta.

Dalji korak u analizi rezultata predstavljalo je grupisanje vaspitnih ciljeva kako bi se ustanovilo čemu učitelji daju prednost i šta procenjuju kao poželjniji ishod vaspitanja – autonomiju ili konformizam ličnosti. Ispostavilo se da u većoj meri kao poželjan ishod vaspitanja oni vide razvoj karakteristika autonomne ličnosti nego zadržavanje konformističke orijentacije, i da ovo jednako važi i za učenike i kad je reč o vaspitavanju sopstvene dece. Ipak, učiteljima je važnije da kod svoje dece razviju samostalnost i nezavisnost u mišljenju i odlučivanju i svest o sopstvenim vrednostima.

Na osnovu svega navedenog se može, dakle, oceniti da je autonomija ličnosti više vrednovana od strane učitelja kao krajnji cilj kome u vaspitnom radu valja težiti nego konformističko ponašanje. Razumljivo je da vaspitanjem treba razvijati i jedne i druge osobine, a čemu se daje prednost zavisiće od uzrasta vaspitanika i od drugih činilaca. Ovo smatramo najznačajnijim nalazom našeg istraživanja koji je, uz to, u skladu sa rezultatima prethodnih istraživanja u našoj sredini (Pjurkovska-Petrović i Ševkušić, 1996; Stojiljković, 2005; Joksimovic and Stojiljkovic, 2007).

Ipak, valja skrenuti pažnju na to da dobijene podatke treba prihvatiti sa određenom dozom rezerve, iz nekoliko razloga. Nalazi se temelje na samoprocenama učitelja, a nije bilo načina da se kontroliše tendencija

davanja socijalno poželjnih odgovora. Uz to, korišćen je upitnik koji sadrži ograničen broj (13) vaspitnih ciljeva, a pritom su svi manje ili više poželjni. Stoga bi trebalo nastaviti s radom na konstruisanju instrumenta koji će biti namenjen ispitivanju vaspitnih ciljeva učitelja, nastavnika i roditelja i koji će imati razvijenu strategiju kontrole davanja socijalno poželjnih odgovora.

Iako postoji mogućnost da ovako dobijena poželjna slika o preferiranim ciljevima vaspitanja kod učitelja nije u potpunosti realna, ipak se ne može izbeći podatak na koji nam ovo istraživanje ukazuje - *i porodica i škola prepoznaju da glavni cilj vaspitanja treba da bude autonomna ličnost*. U kojoj meri se ovakva „vaspitna filozofija“ sprovodi zasad nije moguće proveriti. Autonomija ličnosti predstavlja zrelost kao individualnu ljudsku kompetenciju da se život živi zadovoljno i sa dostojanstvom. Proces psihičkog sazrevanja pojedinca predstavlja prelazak iz stadijuma zavisnosti u stadijum autonomije, a autonomno moralno mišljenje je, prema kognitivno-razvojnoj teoriji, najviša tačka u moralnom razvoju (Stojiljković, 1998).

Razvoj autonomije ličnosti (bilo da je reč o učeniku ili o sopstvenom detetu) je veoma težak zadatak i zavisi od mnogobrojnih činilaca. Prvi korak mora biti prepoznavanje važnosti ovog vaspitnog cilja, a onda bi trebalo stvoriti pretpostavke za njegovu realizaciju. Demokratski tip nastavnika je najvažniji oslonac razvoja autonomne pozicije učenika u školi jer istovremeno podučava znanju i na primeren način podstiče slobodu učenika, gradeći svoj autoritet na stručnim i ljudskim kvalitetima (Havelka, 1996). Potrebna je istinska podrška celokupne društvene zajednice, uz jačanje svesti o tome da napredak nije moguće ostvariti bez demokratizacije društva i prihvatanja činjenice da mladi naraštaj predstavlja „kapital budućnosti“.

Literatura

- Havelka, N. (1996): Pitanje odnosa autonomije nastavnika i autonomije učenika. *Nastava i vaspitanje*, br. 2, 293-309.
- Havelka, N. (2000): *Učenik i nastavnik u obrazovnom procesu*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Joksimovic, S. and Stojiljkovic, S. (2007): Students' values and their understanding of educational goals, u: N. P. Terzis (ed.): *Education and values in the Balkan countries* Thessaloniki: Balkan Society for Pedagogy and Education, 161-167.

- Kohn, M. L. (1977): *Class and conformity: a study of values*. Chicago, The University of Chicago Press.
- Kraevski, V. V. (2002): *Upbringing or Education? Russian Education and Society*. Vol. 44, No. 8, 81-94.
- Krstić, D. (1988): *Psihološki rečnik*. Beograd, Vuk Karadžić.
- Maksić, S. (2001): *Uloga škole u vaspitanju mladih*, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, br. 33, 19-39. Beograd, Institut za pedagoška istraživanja.
- Pataki, D. (1953): *Opća pedagogija*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- Pjurkowska-Petrović, K. i Ševkušić, S. (1996): *Očekivanja roditelja i nastavnika: autonomna ili konformistička ličnost deteta*, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, br. 28, 69-88. Beograd, Institut za pedagoška istraživanja.
- Stojakov, S. (1998): *Istraživanja vrednosnih aspekata kvaliteta i efikasnosti vaspitanja i obrazovanja u nas*, *Pedagoška stvarnost*, br. 3-4, 173-185.
- Stojiljković, S. (1998): *Ličnost i moral*. Beograd, Institut za pedagoška istraživanja.
- Stojiljković, S. i Joksimović, S. (2003): *Kako nastavnici vide ciljeve obrazovanja*, 51. Sabor psihologa Srbije, *Knjiga rezimea*, str. 33. Beograd, DPS.
- Stojiljković, S. (2005): *Vaspitno-obrazovni ciljevi i autonomija ličnosti*, u: *Vaspitanje mladih za demokratsko društvo* (112-128). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Todorović, J. (2005): *Vaspitni stilovi roditelja i samopoštovanje adolescenata*. Niš: Prosveta.
- Žiropađa, Lj. (1991): *Zadovoljstvo roditeljima, interval između rađanja i socijalna efikasnost kao korelati samovrednovanja adolescenata*, *Psihologija*, br. 1-2, 139-144.

Kristina Kašić
Snežana Stojiljković
Jelisaveta Todorović

SCHOOL-TEACHERS' UPBRINGING GOALS

The aim of this research was to explore to what extent certain upbringing goals were accepted by school-teachers, as well as to explore the similarities in the acceptance of some goals with regard to their professional and parental role. The research encompassed thirteen upbringing goals which are connected with two opposite value orientations – autonomy and conformity. Kohn's Parental Value scale, modified for research purposes, was administered to the sample of 133 school-teachers (50 male and 83 female) employing in Nis town. The results show that teachers consider "responsibility and consciousness in working", "good manners and politeness" and "development of capabilities and interests" as the most important upbringing goals, as well as "behavior in accordance with sexual role" and "patriotic feelings" as the least important ones. No significant differences were found in the importance of certain upbringing goals concerning the teachers' professional and parental role, except of valuing two of goals. The main result is that school-teachers are striving much more to develop characteristics of autonomous than conformist personality in pupils, which is in accordance with previous researches in the field.

Keywords: *upbringing goals; value orientations; autonomy; conformity; teachers; research.*